

Agnieszka Bejma

Pojęcie i klasyfikacja wolontariatu jako formy partycypacji społecznej

SŁOWA KLUCZOWE:

wolontariat, partycypacja społeczna,
społeczeństwo obywatelskie, aktywność społeczna, trzeci sektor,
organizacje pozarządowe

Wprowadzenie

Pojęcie partycypacji społecznej polega na organizowaniu się osób o zbliżonych poglądach, systemach wartości lub interesach i podejmowaniu przez nie inicjatyw społecznych na rzecz społeczności lokalnej, regionalnej czy państwowej. Charakteryzuje się silną dążnością do oddziaływania na otoczenie, rozumianego jako swoisty zespół zadań o społecznym znaczeniu¹. W aktywnej działalności i pracy społecznej w różnych organizacjach obywatelskich: stowarzyszeniach, fundacjach, związkach, samorządach, partiach politycznych, klubach, komitetach i ruchach realizuje się podstawowa idea demokratycznego państwa i społeczeństwa obywatelskiego. Organizacje te tworzone są oddolnie, spontanicznie i na zasadzie dobrowolnego udziału obywateli. Funkcjonują niezależnie od struktur państwowych. Ich działalność obejmuje te sfery życia społecznego, w których państwo pozbywa się swoich prerogatyw na rzecz aktywnego i zaangażowanego społeczeństwa. W zakres aktywności społecznej wchodzi także działania sprzyjające kształtowaniu się tożsamości obywatelskiej, artykulacji interesów, potrzeb i aspiracji jakieś grupy społecznej, kontroli

¹ M. Załuska, J. Boczoń, *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, Katowice 1996, s. 155.

działań władzy państwowej, uczestnictwu w procesach przygotowywania i podejmowania decyzji na różnych szczeblach administracji publicznej, przygotowywaniu alternatywnych projektów decyzji, sygnalizowaniu problemów społecznych jak również samodzielnym i bezpośrednim zagospodarowywaniu określonych sfer publicznych i społecznych².

Partycypacja społeczna stała się elementem przemian transformacyjnych, kiedy wraz ze zmianą ustroju politycznego, nastąpiła eksplozja ruchów społecznych, fundacji oraz stowarzyszeń obywatelskich. Na masową skalę zaczęły powstawać różnorodne organizacje i instytucje społeczne, zajmujące się kwestiami z zakresu pomocy społecznej, ale także edukacji obywatelskiej, promocji zdrowia czy ochrony środowiska. Obywatele w sposób jawny i zgodny z obowiązującym prawem, zaczęli realizować swoje potrzeby za pośrednictwem instytucji i organizacji obywatelskich. Dzisiaj nikt już nie zaprzeczy, że prawidłowe funkcjonowanie i rozwój rodzącej się młodej, polskiej demokracji, bez wszechstronnego wsparcia tych instytucji, byłby z pewnością o wiele trudniejszy.

Pojęcie „organizacja pozarządowa”

Organizacje pozarządowe (ang. *non-governmental organisation; ngo's*) są jednym z kluczowych elementów prawidłowo funkcjonującego państwa. Swoją działalnością wspierają państwo w wypełnianiu jego podstawowych zadań. Małgorzata Załuska nazywa je „tkanką łączną” systemu, pełniącą rolę pośrednika między obywatelem a państwem³. To właśnie te organizacje przejęły na siebie zadania niesienia pomocy ludziom chorym, starszym, ubogim, bezrobotnym, niepełnosprawnym, nieprzystosowanym do życia w nowych warunkach społecznych jak również prowadzenia działalności na rzecz promocji i kształtowania postaw i zachowań prospołecznych i proobywatelskich, upowszechniania edukacji obywatelskiej, wyrównywania szans dzieciom i młodzieży pochodzącej z obszarów wiejskich.

W literaturze przedmiotu możemy odnaleźć także inne, stosowane zamiennie z terminem organizacje pozarządowe, pojęcia – takie jak: organizacje społeczne, organizacje obywatelskie, organizacje niezależne, orga-

² P. Gliński, H. Palska, *Cztery wymiary społecznej aktywności obywatelskiej*, [w]: H. Domańskiego, A. Rycharda (red.), *Elementy nowego ładu*, Warszawa 1997, s. 365.

³ M. Załuska, J. Boczoń (red.), *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, Katowice 1996, s. 97.

nizacje ochotnicze⁴. Ogólnie wszystkie wymienione kategorie zaliczane są do organizacji trzeciego sektora – sektora organizacji działających nie dla zysku (*not for profit*; stąd bardzo często używa się także terminu *non-profit organisations*). Umiejscowiony jest pomiędzy rynkiem i państwem, czyli pomiędzy sektorem prywatnym a sektorem publicznym. Organizacje te, w odróżnieniu od drugiego, komercyjnego, prywatnego sektora, są instytucjami prowadzącymi działalność nie nastawioną na osiąganie zysków w sensie ekonomicznym. Oczywiście prowadzą one działalność o charakterze ekonomicznym, przynoszącym wymierne korzyści finansowe, jednak wypracowane w ten sposób środki w całości powinny zostać przeznaczone i wykorzystane na realizację celów i zadań statutowych danej organizacji⁵. Niewątpliwym atutem tych instytucji jest posiadanie niezbędnej wiedzy, swoistego „*know how*”, dotyczącego najpoważniejszych potrzeb i problemów społecznych oraz zdolność do szybkiego reagowania na nie.

Działalność większości organizacji pozarządowych opiera się nie tylko na pracy pełnoetatowych pracowników, ale przede wszystkim na zaangażowaniu wolontariuszy – osób, które dobrowolnie i bezpłatnie poświęcają swój czas i energię na rzecz niesienia pomocy drugiemu człowiekowi. Trudno dzisiaj wyobrazić sobie funkcjonowanie jakiegokolwiek organizacji społecznej bez działalności i wsparcia ochotników. W Polsce istnieje długoletnia tradycja pracy społecznej, pomagania sobie wzajemnie, troszczenia się o losy drugiego, potrzebującego człowieka. Dawniej angażujących się w działalność na rzecz bliźniego nazywano społecznikami, filantropami, dobroczyńcami (także dobrodziejami), ochotnikami czy altruistami, dziś noszą oni miano wolontariuszy, a dzieło któremu służą, nazywa się wolontariatem.

Źródła wolontariatu

Źródeł wolontariatu należy upatrywać przede wszystkim w klasycznej idei filantropii, rozwijanej w społeczeństwach starożytnej Grecji i Rzymu oraz w chrześcijańskiej idei dobroczynności, miłosierdzia, niesienia pomocy chorym, ubogim i potrzebującym⁶. Filantropia (gr. *philantropos*

⁴ A. Szustek, *Polski Sektor Społeczny*, Warszawa 2008, s. 23–28.

⁵ *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*, United Nations 2003, New York, 2003.

⁶ J. Radwan-Pragłowski, K. Frysztacki, *Społeczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy społecznej*, Warszawa 1996, s. 25.

– kochający ludzkość, *phileo* – kocham, *anthropos* – człowiek) to idea przyjaznego odnoszenia się do każdej istoty ludzkiej, udzielania pomocy potrzebującym z racji życia w tej samej wspólnotie. Filantropia jest dziś synonimem dobrowolnej, świeckiej działalności na rzecz ubogich, opierającej się na humanistycznych wartościach oraz miłości do człowieka⁷. W filantropii przedmiotem miłości nie jest konkretna osoba, ale ludzkość jako zbiorowość. Natomiast w chrześcijańskiej idei dobroczynności chodzi o pomoc bliźniemu, płynącą z potrzeby serca. Pomagam drugiemu, bo widzę w nim człowieka biednego, chorego, potrzebującego wsparcia i pomocy. Dobroczynność wywodzi się z działalności charytatywnej (łac. *charitativus*) i jest nierozdzielnie związana z ewangeliczną zasadą miłosierdzia chrześcijańskiego.

Definiowanie „wolontariatu”

Wolontariat jest pojęciem trudnym do zdefiniowania. Wynika to niewątpliwie z faktu stosunkowo późnego prawnego uregulowania działalności wolontarystycznej. Przez długi czas funkcjonowało w naszym kraju wyłącznie potoczne rozumienie wolontariatu, ukształtowane przez praktykę działalności i funkcjonowania organizacji zajmujących się różnymi aspektami pracy ochotniczej.

Wyraz wolontariat pochodzi od łacińskiego słowa *volontarius*, co oznacza dobrowolny, chętny (ang. *volunteerism*, *volunteering*, *voluntary service*; fr. *volontariat*, niem. *Wolontariat*). W polskim tłumaczeniu angielskie *volunteering* oznacza „zgłaszanie się na ochotnika”, a *voluntary service* – „służbę/pracę ochotniczą”. Wyrażenia te określają chęć i gotowość do poświęcenia własnego czasu, energii, umiejętności lub dobrej woli po to, by wykonać różne prace – pomóc dzieciom w odrabianiu pracy domowej czy w zorganizowaniu i przeprowadzeniu zbiórki żywności dla najbardziej potrzebujących. Działania tego typu mają charakter spontaniczny, opierają się na wolnej woli jednostki i są wykonywane nieodpłatnie (choć czasem przewiduje się pewną rekompensatę finansową na pokrycie kosztów, związanych z wykonywanym świadczeniem).

W Polsce do 2003 roku – to jest do momentu uchwalenia ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie – funkcjonowały szerokie definicje wolontariatu ukształtowane pod wpływem działalności

⁷ M. Piotrowska-Marchewa, *Nędzarze i filantropii. Problem ubóstwa w polskiej opinii publicznej w latach 1815–1863*, Toruń 2004, s. 82.

organizacji pozarządowych, zajmujących się problematyką pracy wolontarystycznej. Pojęcie wolontariatu pozostawało także w kręgu zainteresowań naukowców, którzy badali między innymi: wpływ podejmowanej aktywności społecznej na rozwój jednostki i społeczności, przyczyny dla których jednostki łączą się, aby wspólnie realizować cele na rzecz innych osób i zbiorowości, zadania i funkcje jakie spełniają aktywni społecznie obywatele w państwie demokratycznym.

Definicje słownikowe odbiegają znaczeniowo zarówno od przyjętej praktyki jak i od uregulowań prawnych. Podają bowiem, iż wolontariat jest „dobrowolną, bezpłatną pracą społeczną, związaną zwłaszcza z opieką nad nieuleczalnie chorymi lub niepełnosprawnymi ludźmi”. Może też oznaczać bezpłatną formę stażu⁸. Z kolei Encyklopedia PWN definiuje wolontariat „jako nieodpłatne, świadome i dobrowolne działanie na rzecz innych osób, społeczności lub organizacji”. Źródła te utożsamiają zatem wolontariusza z praktykantem, pracującym bez wynagrodzenia w celu zaznajomienia się z zawodem, a wolontariatem określają bezpłatną formę stażu w szpitalu odbywaną przez lekarza zdobywającego specjalizację⁹.

Według Małgorzaty Ochman z Centrum Wolontariatu, „wolontariat jest dobrowolną, bezpłatną, świadomą działalnością na rzecz innych, wykraczającą poza związki rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie”¹⁰. Wolontariuszem może zostać każdy, w każdej dziedzinie życia społecznego, wszędzie tam, gdzie taka pomoc może okazać się potrzebna. Zbliżoną pod względem znaczeniowym jest definicja, zaproponowana przez Stowarzyszenie Klon/Jawor, która przyjmuje, że „wolontariat jest nieodpłatnym, dobrowolnym poświęceniem czasu na pracę społeczną w organizacjach pozarządowych, instytucjach, partiach i ruchach społecznych i politycznych, związkach zawodowych oraz kościołach, związkach wyznaniowych i innych ruchach religijnych”¹¹. Definicje te zwracają uwagę na trzy podstawowe aspekty pracy ochotniczej: dobrowolność, bezpłatność oraz wykraczanie poza relacje rodzinno-koleżeńskie. Ochotniczość oznacza, iż wolontariusz dobrowolnie, bez żadnego przymusu podejmuje określone działania, nie otrzymując za nie żadnego pieniężnego wynagrodzenia (bezpłatność) oraz wykonuje je na rzecz ludzi, z którymi nie jest powiązany relacjami rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskimi.

⁸ S. Dubisz, E. Sobol (red.), *Słownik Języka Polskiego*, Warszawa 2007.

⁹ Hasło wolontariat, Encyklopedia PWN – tom II, Warszawa 2006.

¹⁰ M. Ochman, P. Jordan, *Jak pracować z wolontariuszami?*, Warszawa 1997, s. 9.

¹¹ J. Dąbrowska, M. Gumkowska, *Wolontariat i filantropia w Polsce – raport z badań 2002*, Warszawa 2002, s. 5.

W tym nurcie mieści się także większość definicji badaczy zajmujących się tą problematyką. Danuta Lalak i Tadeusz Pilch podkreślają, iż termin wolontariat stosowany jest na określenie „bezpłatnej, dobrowolnej, ochotniczej i świadomej pracy stałej bądź okazjonalnej na rzecz innych osób spoza kręgu rodzinno-przyjacielsko-koleżeńskieg”¹². Znaczeniowo podobne są także definicje zaproponowane przez: Joannę Fabisiak i Henryka Krzysieczki, według których wolontariat rozumiany jest jako dobrowolna, świadoma, bezpłatna i systematyczna działalność na rzecz innych¹³. Z kolei Małgorzata Załuska, która jako pierwsza podjęła się próby zdefiniowania zjawiska pracy ochotniczej, określiła wolontariuszy jako „osoby podejmujące się pracy bez wynagrodzenia, kierujący się chęcią poznania zawodu, pomagania innym oraz działania w imię akceptowanych celów. Wolontariusze poświęcają innym swój czas, energię i wiedzę, rezygnując z pieniędzy i odpoczynku”¹⁴.

Na inny aspekt aktywności społecznej zwróciła uwagę Anna Kanios, według której wolontariat jest „różnicowanym ruchem społecznym, który można opisać poprzez wskazanie jego istotnych elementów”¹⁵. Aktywność wolontariusza jest dobrowolna, wynikająca z jego dobrej woli, chęci niesienia pomocy, a nie z wiążących czy też narzuconych norm. Opiera się na bezinteresownej woli służenia innym ludziom.

Edukacyjno-wychowawczą rolę wolontariatu akcentuje Barbara Kromolicka, która podaje, iż „wolontariat to jedyna w swoim rodzaju forma edukacji, kształcenia i formacji dla wszystkich, którzy się z nim stykają”¹⁶. W tym samym nurcie rozważań znajduje się definicja Agnieszki Ciesiołkiewicz, według której, wolontariat pozwala na poszukiwanie wartości w afirmacji godnego życia, odnajdywanie swojego miejsca i roli w świecie, a także zaspokajanie potrzeby przynależności. Dodatkowo wspomaga integrację społeczną i wzmacnia poczucie bezpieczeństwa. Ważną rolę odgrywa działanie społeczne, które uczy młodego człowieka samodzielności myślenia i działania, krytycznego osądu rzeczywistości,

¹² D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa 1999, s. 335.

¹³ J. Fabisiak, *Młodzieżowy wolontariat*, Warszawa 2002, s. 5 oraz H. Krzysieczko, *Wolontariat w organizacjach pozarządowych na rzecz rodziny w województwie śląskim*, „Powiernik Rodzin”, Katowice 2001, s. 21.

¹⁴ M. Załuska, *Spoleczne uwarunkowania angazowania się w działalność organizacji pozarządowych*, [w:] M. Załuska, J. Boczoń (red.), *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, Katowice 1996, s. 95.

¹⁵ A. Kanios, *Spoleczne kompetencje studentów do pracy w wolontariacie*, Lublin 2008, s. 47.

¹⁶ B. Kromolicka (red.), *Wolontariusz w życiu środowiska lokalnego*, Szczecin 2003.

podjmowania decyzji realizacji zamierzeń. Wolontariat pozwala także uzyskać wiedzę o potrzebach i zachowaniach ludzi oraz skuteczności różnych metod pomocy¹⁷.

Na etyczny aspekt podejmowanych przez społeczników działań zwraca uwagę Zbigniew Cendrowski zaznaczając, iż wolontariusz to osoba, która ochotniczo, z własnej woli i potrzeby angażuje się w pożyteczne działania na rzecz innych ludzi¹⁸. Bezinteresowna praca na rzecz innych rozwija pożądany system wartości i jest najlepszą szkołą przygotowania do wszelkiej działalności zawodowej i pozazawodowej. Podobnie uważa Stanisław Gawroński, pisząc, iż człowiek, który chce zostać wolontariuszem, zmuszony jest do podjęcia świadomej i dobrowolnej decyzji do poświęcenia czasu wolnego, sił i umiejętności w służbie drugiemu człowiekowi, nakładając tym samym na siebie obowiązek regularnego wywiązywania się z przyjętych na siebie zadań. Bezpłatność pracy wcale nie oznacza, że można ją pełnić tylko wtedy, kiedy ma się na to ochotę¹⁹.

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wyjaśnia, że wolontariuszem – „jest każda osoba, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie”²⁰. Prawnie usankcjonowany wolontariat nakłada obowiązki zarówno na samych ochotników, jak i na organizacje, które korzystają z usług ochotników. W szczególności reguluje kwestie ubezpieczenia i zawierania porozumienia pomiędzy „korzystającym”, a wolontariuszem, dotyczącego wykonywanych świadczeń. Uprawnionymi do korzystania z pracy wolontariuszy podmiotami mogą być: organizacje pozarządowe oraz organizacje prowadzące działalność pożytku publicznego. Szczegółowe zadania określające działalność pożytku publicznego w sferze zadań publicznych ujęto w artykule 4 omawianej ustawy. Zalicza się do nich m.in. pomoc społeczną rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej, działalność charytatywną, ochronę i promocję zdrowia, działanie na rzecz osób niepełnosprawnych, przeciwdziałanie patologiom społecznym, pomoc ofia-

¹⁷ A. Ciesiołkiewicz, *Wolontariat szansą dla młodzieży*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 5, s. 9–13.

¹⁸ Z. Cendrowski, *Wolontariusze*, Warszawa 1998, s. 8.

¹⁹ S. Gawroński, *Ochotnicy miłości bliźniego. Przewodnik po wolontariacie*, Warszawa 1999.

²⁰ Projekt nowelizacji ustawy zakłada modyfikację przyjętej definicji wolontariatu. Wg niego art. 2 pkt 3 otrzyma brzmienie: „wolontariusz to osoba fizyczna posiadająca pełną lub ograniczoną zdolność do czynności prawnych, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie”. Projekt nowelizacji ustawy o wolontariacie i organizacjach pożytku publicznego – wersja z 16 lutego 2009 roku, dostępna na stronie www.pozYTEK.gov.pl

rom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych, upowszechnianie i ochronę praw konsumentów, promocję i organizację wolontariatu²¹. Przepisów ustawy nie stosuje się wobec fundacji tworzonych przez partie polityczne, samorząd terytorialny oraz Skarb Państwa w zakresie wykorzystywania prowadzonej przez te instytucje działalności gospodarczej. Ustawa zwraca nadto uwagę na konieczność posiadania przez ochotników odpowiednich kwalifikacji i przygotowania do wykonywania powierzonych przez organizację zadań.

Rodzaje wolontariatu

W zależności od przyjętych kryteriów (czasu, miejsca, systematyczności podejmowanych działań) możemy wyróżnić wiele rodzajów wolontariatu (Tabela 1). Podstawowym kryterium różnicującym wolontariat jest podział ze względu na długość wykonywania pracy w ramach projektu. W ten sposób wyróżniamy **wolontariat okresowy**, w tym: długoterminowy, średniookresowy, krótkoterminowy oraz jednorazowy. Wolontariat okresowy długoterminowy zakłada udział ochotników w programach trwających dłużej niż 6 miesięcy. Średnioterminowy przewiduje pracę wolontariuszy w projektach trwających od jednego do sześciu miesięcy. Krótkoterminowy obejmuje zaś programy, w których wolontariusze pracują od kilku dni do jednego miesiąca. Do tej grupy teoretycy i badacze wolontariatu zaliczają także tzw. *workcampy*²². Są to kilkutygodniowe projekty, w bardzo atrakcyjnych miejscach, w ramach których międzynarodowa grupa wolontariuszy wykonuje różne drobne prace na rzecz społeczności lokalnej, np. prace z dziećmi, opiekuje się osobami starszymi czy niepełnosprawnymi. Jest to praca pełnoetatowa. W zamian ochotnicy otrzymują zakwaterowanie, wyżywienie i czasami niewielkie kieszonkowe. Wolontariat jednorazowy jest działaniem doraźnym i spontanicznym, podejmowanym pod wpływem chwili i bardzo silnych emocji.

Ze względu na systematyczność podejmowanych przez wolontariuszy działań wyróżnić można: wolontariat **stały** i **okolicznościowy (akcyjny)**. Z wolontariatem stałym mamy do czynienia wtedy, gdy ochotnik w sposób ciągły i systematyczny współpracuje z wybraną organizacją i na jej rzecz wykonuje określone czynności. Działania te mogą być podejmowane przez kilka dni w tygodniu (pomoc chorym w hospicjum w określonym

²¹ Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, (Dz.U. Nr 96, poz. 873 ze zm.).

²² D. Moroń, *Wolontariat w trzecim sektorze. Teoria i praktyka*, Wrocław 2009, s. 49.

godzinowo czasie) lub kilka razy w miesiącu (dyżury prawników w fundacjach oferujących bezpłatną pomoc prawną). W klasyfikacji tej istotne jest to, iż praca ta ma charakter regularny. Wolontariusze stali najczęściej pracują w domach pomocy, hospicjach, świetlicach środowiskowych oraz ośrodkach dla osób niepełnosprawnych. Z kolei wolontariat okolicznościowy przewiduje zaangażowanie ochotnika do pomocy przy organizowaniu jednorazowej lub cyklicznej akcji, odbywającej się raz na jakiś czas, np. raz do roku (Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, Wigilijne Dzieło Pomocy dzieciom, coroczne kwesty na renowację zabytkowych grobów na Starych Powązkach). Wolontariatem akcyjnym będzie także pomoc osobom z obszarów objętych kataklizmem czy klęską żywiołową²³.

Istotnym kryterium podziału jest również miejsce wykonywanej pracy. Na tej podstawie wolontariat możemy podzielić na: **krajowy** i **zagraniczny**, w tym: europejski, międzynarodowy i misyjny. Wolontariat krajowy to udział i świadczenie swojej pracy na rzecz organizacji czy instytucji w państwie, którego jest się obywatelem. Z kolei wolontariat zagraniczny dotyczy działalności wolontariuszy poza granicami ojczystego kraju. W ramach wolontariatu międzynarodowego ochotnicy – w liczbie od jednego do kilku – wysyłani są do pracy w zagranicznych placówkach socjalnych, ośrodkach pomocy społecznej itp. Praca w tych organizacjach nie wymaga od wolontariuszy posiadania fachowych kwalifikacji. Wyjazdy te są organizowane w ramach Programu Wolontariuszy Narodów Zjednoczonych (*United Nations Volunteer* – UNV), którego działania są prowadzone w ramach Programu Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju (UNDP – *United Nations Development Programm*). Podstawowym zadaniem tej inicjatywy jest wspieranie inicjatyw związanych z budowaniem pokoju i tolerancji dla różnych kultur, kontrolą przestrzegania praw człowieka i obywatela, niesieniem pomocy humanitarnej. Ochotnicy muszą spełnić kilka ściśle określonych kryteriów: mieć ukończone 25 lat, posiadać wyższe wykształcenie, kilkuletnie doświadczenie zawodowe, biegle posługiwać się językiem angielskim, francuskim bądź hiszpańskim²⁴.

Wolontariat europejski jest drugą akcją Programu Młodzież w Działaniu, prowadzoną przez Komisję Europejską. W ramach tego programu indywidualni wolontariusze niezależnie od płci, rasy, wyznania, narodowości i przekonań politycznych, w wieku od 18 do 30 lat, za pośrednictwem Organizacji Wysyłającej, a na zaproszenie Organizacji Goszczącej

²³ <http://www.wolontariat.org.pl/strona.php?p=88>, 15.09.2009

²⁴ <http://www.unv.org>, 15.09.2009

udają się do innego kraju Unii Europejskiej, państwa kandydującego bądź państwa stowarzyszonego – na okres od sześciu miesięcy maksymalnie do jednego roku. Wolontariusze nieodpłatnie pomagają lokalnym wspólnotom, wykorzystując swoje umiejętności i wiedzę, przy realizacji różnych projektów. Najczęściej dotyczą one – środowiska naturalnego, kultury i sztuki, edukacji dzieci i młodzieży, opieki nad osobami starszymi, zapobiegania konfliktom rasowym i etnicznym. Jeszcze innym rodzajem wolontariatu zagranicznego są misje polityczne, badawcze, humanitarne i kościelne (chrześcijańskie). Ich celem może być obserwacja przeprowadzanych wyborów, przestrzegania praw człowieka czy też dostarczenie pomocy osobom z terenów objętych klęskami żywiołowymi i konfliktami etnicznymi. Organizowaniem misji humanitarnych zajmuje się między innymi Polska Akcja Humanitarna²⁵. Wolontariusze PAH-u wysyłani są do wszystkich krajów, dla których fundacja przygotowuje programy pomocowe. Ochotnicy pracują tam w miejscowych domach dziecka, szpitalach, prowadzą półkolonie, grupy terapeutyczne. Bardzo często są to fachowcy z różnych dziedzin: lekarze, psycholodzy, informatycy. Wyjazdy wolontariuszy na misje kościelne są w Polsce organizowane w ramach Salezjańskiego Wolontariatu Misyjnego – Młodzi Świata (SWM) oraz w ramach Jezuickiego Wolontariatu Misyjnego (JEV). Salezjański Wolontariat Misyjny daje możliwość wyjazdu na placówki misyjne do różnych państw świata, najczęściej jednak są to wyjazdy do państw afrykańskich²⁶. Na miejscu wolontariusz bierze udział w różnych projektach, np. pomaga prowadzić domy dla dzieci ulicy, uczy w szkołach, pomaga w opiece nad osobami starszymi, chorymi, niepełnosprawnymi. Są to wyjazdy średnio-okresowe trwające zwykle 2–3 miesiące. Aby móc uczestniczyć w wolontariacie misyjnym, trzeba mieć ukończone 18 lat i mieć zgromadzone fundusze na pokrycie kosztów podróży i ubezpieczenia. Z kolei Jezuicki Wolontariat Misyjny jest dziesięciomiesięcznym programem przeznaczonym dla młodych osób w wieku od 18 do 26 lat. Jego celem jest praca bez wynagrodzenia na rzecz najbardziej potrzebujących, połączona z osobistym rozwojem i formacją duchową²⁷.

Na tym tle krystalizuje się jeszcze jeden podział na wolontariat **świecki** (humanistyczny) i wolontariat **chrześcijański** (ewangeliczny, kościelny)²⁸, którego fundamentami są: wiara i nauka Kościoła.

²⁵ <http://www.pah.org.pl>, 15.09.2009

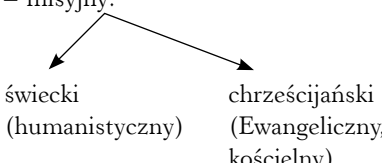
²⁶ <http://swm.pl/start>, 15.09.2009

²⁷ <http://www.wolontariat.katolik.pl/>, 15.09.2009

²⁸ M. Chmielewski, *Leksykon duchowości katolickiej*, Kraków–Lublin 2002, s. 921.

Ze względu na stopień specjalizacji/profesjonalizacji ochotników możemy podzielić na: wolontariuszy specjalistów (fachowców), którzy posiadają niezbędną wiedzę, kwalifikacje i przygotowanie do wykonywania zadań w ramach projektów, w których uczestniczą (lekarze, informatycy, psychologowie) oraz wolontariuszy nie posiadających specjalistycznego przygotowania, chcących swoimi zdolnościami i umiejętnościami wspierać określone działania. Trzeba jednak zauważyć, iż nie każda praca, nie każde działanie wymaga od wolontariuszy kierunkowego wykształcenia. W każdej organizacji jest cały katalog zadań, przeznaczony do wykonywania dla wszystkich niezależnie od posiadanego wykształcenia.

Tabela 1. Rodzaje wolontariatu

Kryterium klasyfikacji	Rodzaje wolontariatu	
Czas wykonywania pracy	Jednorazowy	Okresowy: – długoterminowy, – średniookresowy, – krótkoterminowy,
Systematyczność podejmowanych działań	Okolicznościowy (akcyjny)	Stały
Miejsce pracy/ obszar geograficzny	Krajowy	Zagraniczny: – międzynarodowy, – europejski, – misyjny:
Stopień przygotowania do wykonywanych zadań	Fachowcy (lekarze, prawnicy)	Wolontariusze wykonujący zadania, do których nie jest wymagana specjalistyczna wiedza
Liczba osób i instytucji zaangażowanych w projekt/ działanie	Indywidualny	Grupowy
Sposób świadczenia pracy	Bezpośredni	Pośredni, wolontariat online

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu.

Ze względu na ilość osób zaangażowanych w dany projekt, wolontariat możemy podzielić na: **indywidualny** i **grupowy**. Wolontariat indywidualny z jednej strony kładzie nacisk na osobisty rozwój ochotnika, zdobywanie nowych doświadczeń i kwalifikacji, z drugiej zaś zaspokaja

potrzebę niesienia pomocy drugiemu człowiekowi. Natomiast grupowy angażuje kilku, kilkunastu lub kilkudziesięciu wolontariuszy, często z różnych części świata, którzy wspólnie pracują na rzecz społeczności lokalnych.

Ze względu na sposób świadczenia pracy wyróżnić można wolontariat **bezpośredni**, wykonywany osobiście w siedzibie instytucji lub organizacji oraz wolontariat **pośredni** (wirtualny, *online*), wykonywany z wykorzystaniem komputera i sieci internetowej. Wolontariusze z różnych miejsc świata mogą wykorzystać swoje umiejętności w tłumaczeniach, w zarządzaniu systemami informatycznymi i bazami danych, w pisaniu i redagowaniu materiałów promocyjnych, w wyszukiwaniu i przetwarzaniu informacji zawartych w Internecie, w przygotowywaniu projektów graficznych, w tworzeniu logo, moderowaniu forum na stronach internetowych, itp. Organizacją koordynującą wirtualny wolontariat jest UNDP. W ramach Programu Narodów Zjednoczonych stworzona została platforma internetowa, która wspiera organizacje działające na rzecz rozwoju, między innymi poprzez przygotowywanie fachowych ekspertyz, wykonywanie tłumaczeń, wspieranie procesu komunikacji, projektowanie materiałów graficznych itp.²⁹

Motywy partycypacji w wolontariacie

Istnieje wiele motywów skłaniających ludzi do poświęcenia swojego czasu, zdolności i umiejętności w pracy na rzecz drugiego człowieka. Oprócz chęci niesienia pomocy, zrobienia czegoś dobrego i pożytecznego, często podkreślana jest także potrzeba kontaktu z drugim człowiekiem, nawiązywania nowych znajomości. Bardzo często chodzi także o poszukiwanie sensu życia, uznania innych, spłacenia długu wobec osób, które kiedyś udzieliły pomocy. Niejednokrotnie działalność społeczna, zarówno dobroczynna jak i filantropijna, wpływa na podwyższenie samooceny, dając zadowolenie z siebie. Istotne znaczenie ma także światopogląd, religijność, wyznawane zasady i wartości. Młodzi traktują czas poświęcony na wolontariat jako inwestycję w swoją przyszłość. Podkreślają, iż dzięki pracy ochotniczej mają szansę zdobycia pierwszych doświadczeń zawodowych, a w konsekwencji, w późniejszym czasie, uzyskania ciekawej, dobrze płatnej pracy.

²⁹ <http://www.onlinevolunteering.org/en/vol/index.html>, 15.09.2009.

Podsumowanie

Wolontariat jest dzisiaj integralnym elementem każdego społeczeństwa i każdego państwa. Szeroko przejawia się także we współpracy międzynarodowej³⁰. Ruch wolontariatu znany jest bowiem w większości krajów świata, w których jest podstawą działalności licznych organizacji trzeciego sektora, organizacji obywatelskich czy związków zawodowych. Taki potencjał obywatelskiego zaangażowania pełni istotną rolę aktywizującą konkretną społeczność w obszarach jej problemów. Wykonywanie długofalowych i czasochłonnych działań i zadań publicznych przez ochotników staje się nie tylko coraz bardziej popularne, ale wręcz niezbędne. Dobrowolna i nieodpłatna praca wolontariuszy w dużym stopniu odciąża bowiem finansowo sektor państwowy. Organy administracji publicznej zmniejszają w ten sposób koszty związane z rozwiązywaniem podstawowych problemów społecznych.

Wolontariat jest zatem niezbędnym elementem funkcjonowania współczesnych społeczeństw. Przynosi korzyści zarówno na poziomie makrostrukturalnym całemu społeczeństwu – przyczyniając się do ekonomicznego i społecznego rozwoju wspólnot jak i na poziomie mikrostrukturalnym – indywidualnym jednostkom, wpływając między innymi na ich rozwój osobowościowy. Poprzez swoje działania kształtuje postawy świadomych i aktywnych obywateli, dla których los i dobro drugiego człowieka są istotnymi wartościami. Wolontariat uczy ponadto zasad odpowiedzialności, solidarności społecznej, ofiarności i pomocniczości. Buduje, tworzy i kreuje więzi międzyludzkie, oparte na współpracy i współdziałaniu dla osiągnięcia celów korzystnych dla trwania i rozwoju społeczności lokalnej, regionalnej i narodowej. Wychodzi poza ramy egocentryzmu i konsumpcjonizmu. Umacnia system wartości, scala społecznie, uczy wrażliwości i szlachetności zachowań, wyczułając na krzywdę drugiego człowieka. Ważne jest bowiem działanie nastawione nie tyle na osiągnięcie materialnych dóbr czy zaspokajanie coraz to nowych potrzeb, ile na niesienie pomocy innym ludziom. Buduje kapitał ludzki jednostek, bardzo często, będąc pierwszym doświadczeniem zawodowym, wykorzystywanym w późniejszej pracy. Przez specjalistów z zakresu pedagogiki jest traktowany jako forma edukacji ustawicznej, będącej nieocenionym źródłem zdobywania i podnoszenia społecznych kompetencji młodego

³⁰ W Europie takie organizacje, jak: Association of Voluntary Service Organizations, Community Service Volunteers, Youth Action for Peace także zajmują się pracą i wymianą wolontariuszy pomiędzy państwami.

człowieka. W ten sposób staje się zatem drogą rozwoju demokracji i społeczeństwa obywatelskiego.

STRESZCZENIE

Wolontariat jest niezbędnym elementem współczesnego państwa. Przynosi korzyści całemu społeczeństwu zarówno na poziomie makrostrukturalnym, przyczyniając się do ekonomicznego i społecznego rozwoju wspólnoty, jak i na poziomie mikrostrukturalnym – jednostkom, kształtując ich osobowość. Poprzez swoje działania kształtuje postawy świadomych i aktywnych obywateli. Uczy zasad odpowiedzialności, solidarności społecznej, ofiarności i pomocniczości. Buduje kapitał społeczny oraz kreuje więzi międzyludzkie, oparte na współpracy i współdziałaniu. W ten sposób staje drogą rozwoju demokracji i społeczeństwa obywatelskiego.

Agnieszka Bejma

THE IDEA AND CLASSIFICATION OF VOLUNTARY WORK AS A COMMON PARTICIPATION

Volunteering is an essential part of contemporary state and civic society. Through volunteering citizens significantly contribute to the social and economic development of their local communities. They expand the influence and the capacity of civil society organisations and at the same time they have the opportunity to develop their own skills. Volunteering teaches the principles of responsibilities, social solidarity, generosity and subsidiarity. It also builds social capital and creates interpersonal ties, based on cooperation. Through this it becomes the way of development of the democracy and civil society.